

Pratarmė

Tarp tekstocentrizmo ir sociokritikos – taip glaustai apibrėžtinas 31-o *Colloquia* numerio tekstų gravitacijos laukas. Šio numerio publikacijos veržiasi į kunkuliuojančią literatūros tyrimų ir jos kritikos procesų erdvę, mėgina ją aprėpti skvarbiu metodologiniu žvilgsniu, poleminiu recenzijų įkarščiu ir argumentuotu gyriumi, atokesniame lituanistikos ir literatūrologijos užribyje likusių tekstų vertinimu ir gyvais pašnekesiais apie literatūros kanonus: šiuolaikines Lietuvos literatūros ir kultūros kanono sąveikas bei stalininio literatūros kanono kazusus užsienio skaitytojų akimis.

Straipsnių bloką teorine naujausių tarptautinių sociokritikos tyrimų apžvalga pradeda Dalia Satkauskytė, iškėlusį centrinę metodologinę šiuolaikinės sociokritikos ašį – problemą, kaip „sutaikyti“ tekstą ir kontekstą, kad vėl grįžtantis dėmesys kūriniui kaip estetikos objektui paliktų vietos ir skaitytojo reakcijoms į skirtingas teksto kaip socielekto reprezentacijas. Kristina Sakalavičiūtė pristato neseniai Kaune atrastą 1923 m. parašytą kunigo Mykolo Vaitkaus dramą *Amažoniada*, antifeministinę distopiją, simptomišką to laiko Europos literatūroms ir naujovišką Lietuvoje, koreguojančią Vaitkaus-dramaturgo renomė, kartu nušviesdama ir platesnes moterų judėjimo, katalikiško bei liberalaus feminizmo Lietuvoje aktualijas. Naują niuansą iš ankstyvosios kūrybos dokumentų (novelių ir dienoraščių) Jono Meko portretui siūlo Rita Tūtlytė, sekanti literatūrinių tradicijų išpaudus Meko kartos tekstų strategijose ir maištingą Meko nutolimą nuo jų, jo žaidybišką estetinę gyvenimo ir kultūrų ekvilibristo laikyseną. Ankstyvasias išėivės ispanistės Birutės Ciplijauskaitės kritikos studijas lietuvių skaitytojui priartina apžvalginis Akvilės Šimėnienės straipsnis, kuriame autorė išryškina idealistinės ispanų stilistikos įtaką literatūrologiniams tyrėjos darbams ir savaip prisiliečia prie šiame žurnalo numeryje vienu ar kitu aspektu gvildenamos sociokritikos. Mindaugo Grigaičio ir Gintos Čingaitės straipsnių objektai, ryškūs vėlyvojo sovietmečio kūriniai (Broniaus Radzevičiaus romano *Priešausrio vieškeliai* pirmoji dalis ir Kazio Sajos drama-parabolė *Mamutų medžioklė*), sėkmingai iškrentą iš socrealizmo orbitos, teikia progą aptarti nuo kolektyvinės sąmonės tolstančio, kalbą individualizuojančio rašymo steigimąsi Radzevičiaus romane ir kolektyvinės politinės savivokos žadinimo bei vertybių ir realybės

susidūrimą aštrinančią strategiją Sajos pjesėje – t. y. žvelgti ne tik į tekstus, bet ir į ženkliškus lietuvių kultūros pokyčius.

Apie kintančias lietuvių kultūros reprezentacijas, pasaulėvokos ir tapatybės slinktis, akylai stebimą asmenų ir įvykių paradigmų kaitą istorijos ir literatūros vadovėliuose šiame numeryje diskutuoja su nacionalinės literatūros kanono formavimo iššūkiais susiduriantys literatūrologai, konstatuojantys, kad tautos kultūros istorijos atskleisti per siaurą estetinio kūrinii poveikio spektrą neįmanoma. O Lietuvių literatūros ir tautosakos institute antrąkart viešėjęs sovietinės kultūros tyrimų lyderis Jevgenijus Dobrenko, klausiamas apie stalinizmą, socialistinio realizmo kanoną eksplikuoja kaip estetinį projektą, valstybės mastu realizuotą tikrovės estetizacijos praktiką, ir kvestionuoja moralinį jo vertinimą.

Recenzijų skylyje Vytautas Martinkus subtiliai ir grakščiai narsto Petro Palilionio biografinių etiudų knygą apie Bernardą Brazdžionį, Dainius Vaitiekūnas, pristatydamas kapitalinį Kęstučio Nastopkos veikalą *Literatūros semiotika*, nepamiršta ir jos autoriaus nuopelnų lietuviškai semiotikos mokyklai, diskutiniam įkarščiui atsidavęs Nerijus Brazauskas vertina Imeldos Vedrickaitės monografiją *Kelionė. Keliautojas. Literatūra* ir patirtus savo kaip skaitytojo kvalifikacinius išbandymus, Dalia Jakaitė literatūros teologijos žinovės žvilgsniu gvildena Gedinio Mikelaičio monografiją apie Šatrijos Raganą.

Į tekstocentrizmo ir sociokritikos dialogą bent kelios šio numerio publikacijos įterpia minėtą moralinį aspektą, liudijantį, kad be jo, kaip ir be tyrėjų talento, metodologinio angažavimosi ir estetinio jautrumo, tekstų paraštėse liktų kai kas žmogiškai svarbaus.

GINTARĖ BERNOTIENĖ